

Artikel af
Islands præsident
Guðni Th. Jóhannesson
Håndskrifterne hjem
50 år fra eddaernes og sagaernes tilbagevenden til Island

„Værsågod, Flatøbogen.“ Næppe nogen ord på dansk har vakt lige så stor glæde i Island som denne hilsen om morgenen d. 21. april 1971, for akkurat et halvt århundrede siden. På kajen i Reykjavik overrakte kaptajnen på inspektionsskibet Vædderen Flatøbogen og derpå Codex Regius af eddadigtene, to skatte af islandsk og nordisk kulturarv, til den islandske statsminister.

Først på dette tidspunkt sluttede for mange islændinge nationens kamp for fuld selvstændighed, en kamp for at blive anset som andres ligemænd på den internationale scene. Håndskrifterne kom hjem, i hvert fald en stor del af dem. Disse gamle pergament- eller kalveskindsbøger rummer islændingesagaer og eddadigte, kongesagaer, oldtidssagaer og riddersagaer, digtning og andre vidnesbyrd om livet, erfaring og tro i Island og andre steder i den nordiske verden. De blev bevaret i Island generation efter generation. Denne litteratur har genklang af sin samtids europæiske litteratur, men samtidig er dens skabelse lige så islandsk som vulkanerne og de varme kilder, jøklerne og fjeldene.

Riger har behov for at retfærdiggøre deres eksistens, nationer har oftest behov for at have en fælles historie. For omkring 500 år siden eller deromkring opdagede man i det danske kongerige, og faktisk også i det svenske, at der oppe i Island fandtes gamle sagaer om nordiske helte og hårde togter, høvdinger og ikke mindst konger – sagaer, som man kunne anvende til at skabe en national bevidsthed og styrke statsmagtens stilling. Håndskriftindsamlere rejste således rundt fra egn til egn i Island, til bispesæder og hovedgårde, de anmodede om gamle bøger og fik til stadighed deres vilje. Den ihærdigste i denne flok var Árni Magnússon, kongens gesandt og professor ved Københavns Universitet.

På visse måder kom det os alle til gavn. Ganske vist gik der pergamenthåndskrifter tabt i den store brand i København i 1728, foruden en mængde afskrifter på papir. Men hvis intet var blevet indsamlet og intet bragt til sydligere himmelstrøg, var mange pergamenthåndskrifter gået tabt i Island for tid og evighed. Landet var fattigt, det havde ingen slotte eller borge, ingen sikre opbevaringssteder.

Med dette i mente må man takke Árni Magnússon og andre for deres ihærdighed. Men tiderne skifter. Hvad der engang ansås for ædelt, vedbliver ikke nødvendigvis for tid og evighed at være det. I lang tid mente myndighederne i Danmark, at det ikke kunne komme i betragtning at sende de gamle bøger tilbage over havet nordpå, til en afkrog langt fra alfarvej. På denne for os islændinge højtidelige dag fejrer vi, at det til sidst blev besluttet, at håndskrifterne nu også hørte hjemme i Island, ikke mindst de, der indeholder sagaer om folk og begivender der.

Retfærdighed og rimelighed vandt. Snæversyn, juristerier og uforskammethed måtte vige. En enestående aftale blev besejlet om udlevering af islandske håndskrifter. Den historie må gerne fortælles i denne tid, hvor man stadig mange steder i verden strides om tilsvarende kostbarheder. Man skændes om nationalklenodier, som koloniers repræsentanter uden ret tog eller fik på grundlag af tvivlsomme kontrakter. Desværre har vi ikke tilstrækkelig mange eksempler på, at repræsentanter for fremmede riger er kommet i giverens ærinde, som kaptajnen på Vædderen til Island for et halv århundrede siden, og i samme ånd har sagt: „Værsgo, her er statuerne, som blev taget fra jer, her er gudestøtterne, her er jeres enestående oldtidsminder.“

Med dette er ikke dermed sagt, at alt omkring retfærdige ejerforhold og oprindelse er sort-hvidt, eller at alle genstande skal afleveres betingelsesløst. Verden er mere indviklet end som så. Men hovedreglen skal være den, at ønsker i oprindelseslandet vejer tungere end interesserne hos dem, som stadig vil nyde godt af ulovlige, uretfærdige eller tidligere tiders forældede gerninger.

Sagaen om udleveringen af de islandske håndskrifter er et godt eksempel på et forlig, som alle kan være tilfredse med. I foråret 1971, siges det, forsvandt den stadig dalende modvilje mod danskere, som dengang endnu kunne mærkes i Island, som dug for solen. Og i det danske rige behøvede ingen længere at trækkes med dårlig samvittighed eller fornægtelse, som er en følge af at sidde på andres kostbarheder.

Der er stadig mange islandske håndskrifter i Danmark, hvad der faktisk også er i Sverige, Storbritannien, Tyskland og andre steder. Det kan fortsat diskuteres, om nogle af dem ikke snarere hører hjemme i Island. Vigtigst er det dog, at de, som ligger inde med disse enestående kilder, passer godt på dem, forsker i teksterne og formidler dem til det videnskabelige samfund og offentligheden. Måske tager jeg fejl, men her fra Island ser det ud til, at myndighederne i udlandet ikke nødvendigvis mener, at de har råderum til at afsætte tilstrækkelige midler til forskning i de islandske håndskrifter, til undervisning og formidling af denne betydningsfulde nordiske arv til den videbegærlige offentlighed. Hvis dette er virkeligheden, burde det ikke være overraskende. Givetvis har myndighederne ikke længere behov for sagaer om oldtidens konger og helte for at kunne opretholde den danske nationalbevidsthed, og i hvert fald ikke for selve pergamenthåndskrifterne.

I tidernes løb har folk afskrevet sagaerne, udgivet, udforsket og nu til sidst reproduceret dem digitalt. I betragtning af det er det ikke hovedsagen for dem, der elsker denne kulturarv, hvor selve kalveskindet bliver opbevaret. Placeringen kan derimod have følelsesmæssig værdi for dem, der holder mest af den.

I dag lægger Islands uddannelses-, forsknings- og kulturminister og jeg sammen grundstenen til en ny bygning til et forskningsinstitut i Reykjavik, hvor der bliver mulighed for at opbevare og vise håndskrifter på en endnu bedre måde end før. Det er stadig altafgørende, at vi er i stand til at sætte pris på de kostbarheder, som vi er blevet betroet. Vi er nødt til at beskytte dem mod tidens ødelæggende kraft, men vi skal også beskytte dem mod ekstremisme og aggresivitet. Vi er med andre ord nødt til at beskytte Asgård mod dem, der forsøger at misbruge vores nordiske sagaarv til at opdyrke fordomme, ondskab og frygt. Der er ganske rigtigt meget vold og en beundring for den stærkes kræfter i vore gamle sagaer. Men sagaerne indeholder i langt højere grad visdom om vigtigheden af ære og retfærdighed, mod og udholdenhed.

Endelig skal vi se mod fremtiden med et lyst blik. I tidens løb har denne væsentlige nordiske kulturarv været en kilde til fornøjelse og inspiration. Alle, der lytter til Wagners musik, ved nok, at han hentede inspiration hos Snorri Sturluson og andre sagaskrivere. Det samme gjorde Tolkien og så mange andre forfattere i litteraturens verden, om det vidner for eksempel dværgen Gimle i Ringenes herre og dragen Smaug i Hobbitten. Og nu senest skimter vi Odin, Frigg og flere aseguder og -gudinder i Marvels superheltefilm. Lad os bare gentage i en uendelighed, at Lokes navn ikke skal udtales ligesom „low-key“ på engelsk, men hårdt efter bogstavernes lyd, som på islandsk.

Jeg håber, at læserne har nydt denne lille artikel, men giver besked, hvis det ikke er tilfældet. Lad os huske de afsluttende ord i Heimskringlas Prolog, Snorris saga om kongerne i Uppsala og Norge: „Det er skjaldenes sædvane mest at lovprise ham, som de står overfor; en skjald ville ikke vove at tilskrive ham bedrifter, som alle tilhørerne, og han selv med, vidste var løgn og usandhed. Det ville være en hån og ikke en lovprisning.“